

DEN FORSKNINGSPOLITISKA SITUATIONEN I FINLAND

K.O. Donner, ordförande för den vetenskapliga centralkommissionen, Finlands Akademi, medlem av delegationen för vetenskapsakademierna i Finland.

Som inledning får jag ge en kort presentation av forskningssektorns organisation beträffande administration och forskningspolitisk planering. Fig. 1 ger en schematisk framställning av ifrågavarande organ. Det högsta planerande organet utgörs av statens vetenskapsråd vilket tillsätts av regeringen och består av 6 ministrar med statsministern som ordförande. Härtill kommer ett antal medlemmar representerande vetenskaplig expertis från olika områden, självskrivna medlemmar är ordföranden för den vetenskapliga centralkommissionen och ordföranden för högskolerådet.

Beträffande grund- och tillämpad forskning är undervisningsministeriet av central betydelse. Universitet och högskolor, där huvuddelen av denna forskning utförs lyder under ministeriet liksom också Finlands Akademi, bestående av den vetenskapliga centralkommissionen och den underlydande 7 vetenskapliga kommissioner (forskningsråd) (Fig.2). Finlands Akademis viktigaste uppgift är att finansiera forskning, genom medel som ställs till förfogande i statsbudgeten. Dessa utgörs dels av direkta projektmedel, som kan användas för avlöning av teknisk personal, hjälparbetskraft i allmänhet, men även för anskaffning av apparatur och förnödenheter. Dels finns det medel för avlöning av de forskartjänster av olika slag vilka tillsätts av de vetenskapliga kommissionerna: äldre och yngre forskartjänster och forskningsassistenttjänster. Fördelningen av medel och tjänster på de olika kommissionerna fastställs av den vetenskapliga centralkommissionen, men förutsätter bekräftelse

av undervisningsministeriet. Dessutom uppgör Finlands Akademi förslag för tillsättande av forskarprofessorer, f.n. 16 till antalet, vilka utnämns av republikens president antingen för perioder upp till fem år eller permanent. De övriga forskartjänsterna tillsätts för treårsperioder. Men än 80% av Finlands Akademis medel går till forskning inom högskolesektorn.

Förutom sin forskningsfinansierande uppgift har Finlands Akademi även en planerande funktion. Dessutom handhas ett rätt vidsträckt internationellt vetenskapligt samarbete genom dess olika organ.

Av övriga ministerier bör handels- och industriministeriet nämnas. Detta har till sitt förfogande rätt betydande medel för teknisk forskning, produktutveckling och energiforskning. Ministeriet beviljar också lån för produktutveckling åt företag inom den privata sektorn. Statens tekniska forskningscentral (VTT), som har en betydande forskningskapacitet inom det tekniska området, underlyder också detta ministerium.

Allmänt taget har man i Finland huvudsakligen gått in för att koncentrera forskningen till högskolorna och på så sätt bibehålla en nära kontakt mellan forskning och undervisning. Emellertid finns det sedan gammalt vissa separata forskningsinstitut på ekonomiskt viktiga områden: förutom den ovan nämnda tekniska forskningscentralen, Geologiska forskningsanstalten, Havsforskningsinstitutet, Skogsforskningsinstitutet, Lantbrukets forskningscentral samt Meteorologiska institutet för att nämna de viktigaste. Dessa har dock även andra än direkta forskningsfunktioner.

Det allmänna läget beträffande forskningens volym har sedan länge varit bekymmersamt i Finland. Mätt i procent av BNP var Finlands totala forskningsinsats vid ingången av 80-talet ca 1%, detta år uppskattningsvis ca 1.2%. Man kan alltså beteckna Finland som ett föga forskningsintensivt land jämförtt.ex. med många andra OECD-länder och vid en internationell jämförelse överhuvudtaget. Granskar man fördelningen av statens utgifter för forskning och utveckling finner man dessutom att en relativt sett hög procent, t.ex. jämfört med de övriga nordiska länderna kanaliseras till sektorn industri. Härav följer att i synnerhet grund- och tillämpad

forskning inom högskolesektorn har blivit lidande. Detta bör dessutom ses mot bakgrunden av att högskolesektorn i övrigt starkt expanderade under 60- och 70-talen.

Om man ser forskningen som en för den ekonomiska utvecklingen viktig faktor och med betydelse för samhällsutvecklingen och den allmänna kulturnivån, vilket torde vara ett rätt allmänt accepterat faktum och även omfattats på politisk nivå i Finland, är det givet att en ökning av den totala forskningsinsatsen är nödvändig och önskvärd. Dessa omständigheter gav 1980-81 inom statens vetenskapsråd upphov till ett ramprogram för höjning av Finlands totala forskningsinsats under 80-talet från nuvarande något över en procent av BNP till 2% år 1990. Härvid räknar man med att ungefär 60% av den totala FOU-insatsen skulle ske inom den privata sektorn. Som underlag för ramprogrammet verkställdes 1979-81 en serie utredningar beträffande olika delar av forskningssektorn: forskning avseende att främja inhemsk produktion, grundforskning, forskning rörande samhällsservice och -politik samt teknologiforskning. Denna kartläggning av behoven gav grunden för det uppgjorda ramprogrammet, som avser att balanserat beakta de olika FOU-sektorernas utveckling. Programmet i sin helhet, jämte motiveringar finns publicerat på engelska i skriften *Research and development work in Finland in the 1980s* (The science policy council of Finland, Helsinki 1981).

Planer av ovanangivet slag är naturligtvis relativt lätta att uppgöra och en bred enighet beträffande deras förverkligande kan också nås. Svårigheterna infinner sig när man konkret skall förverkliga de uppställda målen i form av ökade statliga budgetanslag. Ser man i dag på de uppnådda resultaten kan man säga att det uppgjorda programmet i stort sett följts dels för Finlands Akademis del och dels beträffande forskningen inom handels- och industriministeriets sektor. Däremot har en motsvarande ökning av högskolornas resurser inte skett vilket hotar att utarma deras basresurser (apparat, bibliotek m.m.) så att det finns risk för att de anslag som t.ex. genom Finlands Akademi kanaliseras till dem inte kan utnyttjas så effektivt som önskvärt vore. Viktigt är att utvecklingen kan fortsätta på ett balanserat sätt genom en småningom skeende kontinuerlig utveckling. Plötsligt skeende stora

förändringar i forskningsfinansieringens volym, vare sig uppåt eller nedåt, kan lätt leda till icke önskade följder beträffande systemets effektivitet.

I det följande tar jag upp vissa delproblem beträffande forskningen och dess finansiering.

Inom handels- och industriministeriets sektor har anslagen till teknisk målforskning och produktutveckling behandlats och avgjorts på tjänstemannanivå och man har kunnat skönja ett visst missnöje med detta. För att förstärka sakkunskap och beredning på detta område har beslut fattats om att grunda en central för teknologisk utveckling, som kommer att inleda sin verksamhet under innevarande år. Centralen skall också ha en planerande funktion och skall främja internationellt samarbete på teknologins område.

I fråga om högskolorna nämnde jag redan ovan det faktum att en ökad resurstilldelning för forskning icke ännu har verkställts. En annan fråga, ingalunda unik för Finland, är den tilltagande stagnationen beträffande högskoletjänsterna. Då expansionen inom högskoleväsendet upphört och tillgängliga befattningar besatts med relativt unga personer har ett tillstånd uppstått där få tjänster blir lediga, i synnerhet för yngre forskare i början av sin bana varigenom forskarrekryteringen försvåras. En utredning verkställd inom Finlands Akademi visar att medelåldern hos professorer och biträdande professorer för närvarande är 46-47 år och att man har en påfallande stor representation av åldersgruppen 35-50 år, större än en någorlunda normal åldersfördelning skulle förutsätta. Följaktligen kan man sluta sig till att ett större antal tjänster frigörs först kring mitten av 1990-talet. Situationen har i någon mån underlättats genom de ökade anslagen till Finlands Akademi, inkluderande inrättande av nya forskartjänster. Härigenom har yngre forskare i början av sin karriär kunnat beredas tillfälle till vetenskapligt arbete.

Karakteristiskt för högskoleväsendet i Finland är den starka decentraliseringen. Vi har för närvarande 17 s.k. vetenskapliga högskolor, där undervisning sker eller bör ske i nära kontakt med forskning. Resultatet är att många institutioner är rätt små räknat som antal lärare eller studenter. Det kan svårligen undvikas att forskningen under sådana förhållanden

blir ensidig och att förhållandena också i övrigt försvårar skapandet av en fruktbar forskningsmiljö. Man kunde naturligtvis diskutera huruvida en koncentration av forskningen till några sörre högskoleenheter vore att föredra men såvitt jag kan se finns det inga reella möjligheter till en sådan reform. I stället försöker man reducera decentraliseringens negativa effekter genom att med olika medel öka kontakten mellan högskolorna, genom sam användning av apparatur och genom samarbete vid doktorandutbildning. Här kan samarbetet också sträcka sig över landets gränser (t.ex. Umeå - Vasa).

Man kan också beträffande finländsk forskning av i dag tala om en ökad tendens till internationalisering. Finlands Akademi har kraftigt ökat anslagen för vetenskapliga kongress- och symposieresor, samtidigt har anslag reserverats för postgradual utbildning utomlands och för att inbjuda utländska forskare att arbeta i Finland. Systemet kompletteras av bilaterala överenskommelser om forskarutbyte och gemensamma forskningsprojekt samt deltagande i forskningsverksamhet organiserad av olika internationella organisationer (UNESCO, European Science Foundation m.fl.). Det är närmast en truism att konstatera att vidsträckta och omfattande internationella kontakter är av grundläggande betydelse för ett litet lands forskning.

Referenser:

Betänkande avgivet av arbetsgruppen för utredning av finansiering av forskning, som främjar inhemsk produktion. Statsrådets kansli. Helsingfors 1979 (på finska).

Grundforskningsarbetsgruppens betänkande. Undervisningsministeriet. Helsingfors 1980 (på finska).

Betänkande avgivet av teknologikommittén. Kommittébetänkande 1980:55. Helsingfors 1980 (på finska, med svensk och engelsk sammanfattning).

Befrämjandet av forskning rörande utveckling av samhällspolitik och offentlig service. YPP-arbetsgruppens betänkande. Kommittébetänkande 1981:27. Helsingfors 1981 (på finska).

Finlands Akademis verksamhetsprogram för den närmaste tiden. Helsingfors 1981 (på svenska, finska och engelska).

Research and development work in Finland in the 1980s. The Science Policy Council of Finland. Helsinki 1981.

Omsättning och åldersstruktur i högskolornas lärarkår 1967-79. Teuvo Rätty och Terttu Luukkonen-Gronow. Finlands Akademis publikationer 12/1981. Helsingfors 1981 (på finska, med engelsk sammanfattning).

Betänkande avgivet av den arbetsgrupp som utvärderat ökningen och användningen av anslagen för forskning som främjar inhemsk produktion. Statsrådets kansli. Helsingfors 1982 (på finska).

FÖRVALTNING OCH ORGANISATION
=====

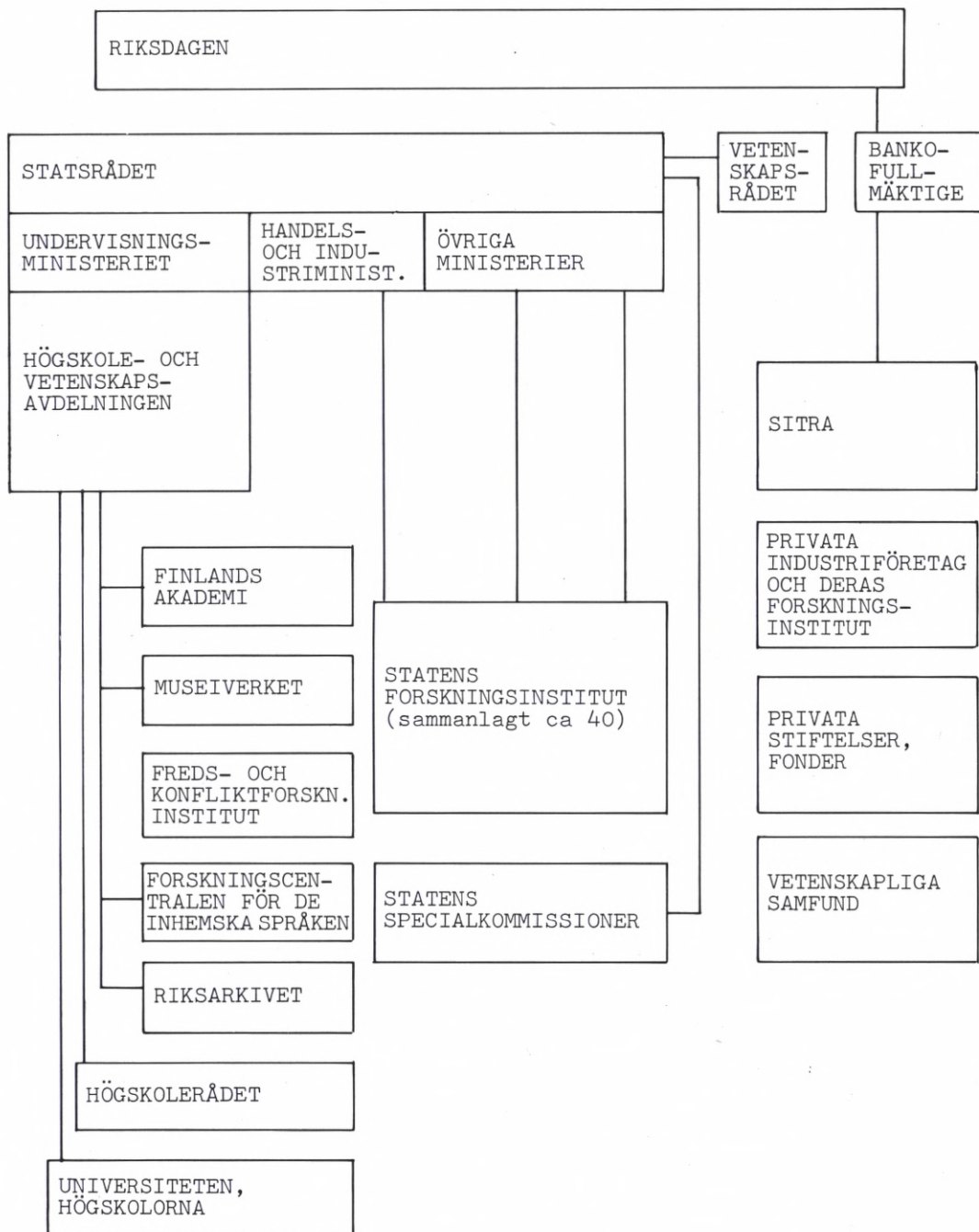

Fig. 1. Forskningssektorns förvaltning och organisation i Finland

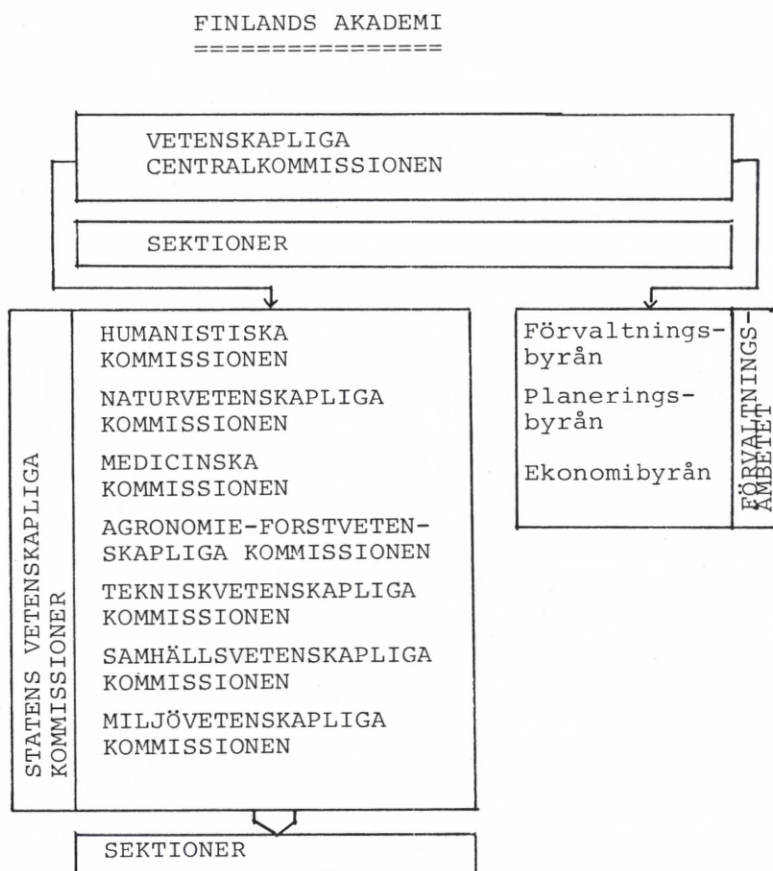

Fig. 2. Finlands Akademi's organisation.